

“TÜRKLEŞMEK İSLAMLAŞMAK MUASIRLAŞMAK” TAN “TÜRKÇÜLÜĞÜN ESASLARI” NA ZİYA GÖKALP VE ULUS TASAVVURU*

Dr. Mustafa Dođanođlu

• • •

Öz

Cumhuriyet’in arifesindeki Gökalp’in temel sorunu, Osmanlı Devletinin nasıl kurtulacağı sorunudur. Bu dönemde (1918) kaleme aldığı “Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak” adlı eserinde, Gökalp, Osmanlı’nın kurtuluşunun nasıl mümkün olacağını arayışı içerisinde. Cumhuriyet sonrası Gökalp’in temel sorunu ise oluşmakta olan yeni bir ulus olarak Türk ulusunun karakteristik özelliklerinin neler olacağı sorunudur. Bu dönemde (1923) kaleme aldığı “Türkçülüğün Esasları” adlı eserinde Gökalp, bunun arayışı içerisinde. Bu çalışmada, iki farklı dönemde Gökalp’in düşüncesinde gelişen “vurgu” farklılıkları araştırılacaktır. Bu bağlamda Gökalp’in ulus tasavvurunun üç temel bileşeni olan “Türkçülük, İslamcılık ve muasırlaşma (Batı medeniyeti)” kavramlarının zaman içerisinde nasıl dönüştüğü, ne gibi farklılıkların ortaya çıktığı yukarıda anılan iki temel eserine dayanılarak tartışılacak ve analiz edilecektir.

Anahtar Sözcükler: Ziya Gökalp, Ulus, Türkçülük, İslamcılık, Kültür, Medeniyet

From “Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak” to “Türkçülüğün Esasları” Ziya Gökalp and His Conception of Nation

Abstract

On the eve of the Turkish Republic, Gökalp’s main problem was how to save the Ottoman State. In his book entitled “Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak” (1918), Gökalp is in search for ways to save the Ottoman State. After the Turkish Republic established in 1923 Gökalp’s main problem, on the other hand, was to formulate the characteristics of the emerging new nation. In his book entitled “Türkçülüğün Esasları” (1923), Gökalp seeks to discuss and clarify these points. In this study, the “emphasis” will be on the differences in Gökalp’s thought and ideas during these two periods. In this context, based on the two books mentioned above, the changes in Gökalp’s ideas about Turkism, Islamism and civilization (Westernization), which are the three pillars of his conceptualization of nation, will be discussed and analyzed.

Keywords: Ziya Gökalp, Nation, Turkism, Islamism, Culture, Civilization

* Makale geliş tarihi: 09.03.2015
Makale kabul tarihi: 04.11.2016

“Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak”tan “Türkçülüğün Esasları”na Ziya Gökalp ve Ulus Tasavvuru

Giriş

Gökalp, ulusçuluk akımlarının hızla yayıldığı ve ulus devlet modelinin “homojenleştirici” paradigmasının dünyayı şekillendirmesinin hız kazandığı 19. yüzyıl sonlarıyla 20. yüzyıl başlarında yaşamış bir fikir adamıdır. Böyle bir atmosfer içerisinde çok etnili Osmanlı İmparatorluğunun düştüğü buhran döneminden nasıl kurtulacağı sorunu, dönemin diğer aydınları gibi Gökalp’in da temel sorunu ve düşüncelerini geliştirdiği ana eksenini oluşturur.

Gökalp, ulusu; dilde, kültürde, edebiyatta birliği sağlamış, dolayısıyla aynı eğitim sürecinden geçmiş uyumlu, dayanışmacı homojen bir topluluk olarak tanımlar ve toplumsal dinamiğin temelini de ulusal ülkü olarak tasavvur eder. Gökalp’in anlayışında Türk ulusu, “bizim” olan bizim ürünümüz olan” kültürü özümsemiş ve kültürü, çağdaş Batı medeniyetiyle uyumlulaştırmış bir ulus olarak tasavvur edilir. Tokluoğlu (2013: 123)’nun da belirttiği gibi Batı medeniyetinin Türk ve İslam’la nasıl uzlaşacağı sorusu, Gökalp’in yazılarında tekrarlanan temel tema niteliğindedir. Dolayısıyla Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık Gökalp’in ulus inşası tasavvurunun temel bileşenleri niteliğindedir. Gökalp için bu üç bileşen vazgeçilmez niteliktedir. Fakat Gökalp’in bu üç bileşene aynı değeri vermediği de açıkça görülebilmektedir. Zira aşağıda tartışılacağı üzere onun düşüncesinde Türkçülük, ana gövdeyi oluşturur ve diğer iki bileşen, Gökalp’in Türkçülük tasavvuru ve ülküsünün tamamlayıcısı niteliğindedir (2008: 73-74, 128, 225; 2010: 17, 57).

Gökalp düşüncesinde bir başka önemli husus, kültür ve medeniyet ayrımıdır. Kültür ve medeniyet ayrımı Gökalp’in ulus tasavvurunun temelini oluşturur. Ona göre kültür, bir ulusun temel dokusunu oluşturan, bir ulusa özgü olan ve o ulusa ayırt edici karakterini veren değerler toplamıdır. Medeniyet ise çeşitli ulusların ortak katkılarıyla oluşan ilim, fen, teknoloji gibi teknik özelliklerle ilgilidir. Gökalp tasavvurundaki Türklük anlayışı “bizi biz eden”, “bizim olan” kültürü özümsemiş ve çağdaşlığın sembolü olan Batı medeniyetini temel almış uyumlu ve homojen bir Türklüktür. Dolayısıyla kültür ve medeniyet, aşağıda tartışılacağı üzere Gökalp’in ulus tasavvuru içerisinde sahip oldukları işlevsellikleri bağlamında anlam kazanmaktadır (2008: 73-74; 2010: 17, 57).

Gökalp (1972: 32-33), vatanın nasıl kurtulacağı ve ulusun nasıl inşa edileceği sorunlarıyla yakından ilgilenir ve -bir toplumsal yapılanma olarak-

ulusa büyük bir kıymet verdiğini düşündüğü sosyoloji bilimini temel “yol gösterici” olarak benimser. Çünkü Gökalp, Karakaş (2008: 447)’in da belirttiği gibi toplumsal sorunların siyasal boyutlu olduğu ve bu nedenle de siyaset aracılığıyla çözülebileceği anlayışına sahiptir. Gökalp’in bir bilim olarak sosyolojiye yönelmesinin temelinde, bahsedilen bu sorunlar ve bu anlayış yatmaktadır. Zira Gökalp de, diğer pozitivist sosyologlar gibi sosyolojinin, toplumsal işleyişin kanunlarını bularak toplum mühendisliği işlevini görebileceğini düşünmektedir (Çelik, 2006: 45). Dolayısıyla sosyoloji, Gökalp için vatanın kurtuluşu ve ulusun inşa edilebilmesi sürecinde bir tür “reçete” niteliğindedir.

Gökalp, içerisinde yaşadığı toplumun bunalımına çare arayan bir fikir adamıdır (Berkes, 1985: 200, 208). Bu nedenle farklı dönemlerde farklı çare yollarını benimsediği; dolayısıyla düşünceleriyle yaşanan siyasal gelişmeler arasında yakın bir ilişkinin olduğu görülebilmektedir (bkz. Özyurt, 2005: 181, 197; İnalçık, 2000: 15, 32; Karakaş, 2008: 471). Bu bağlamda düşüncesinin izlediği seyir boyunca Gökalp’i farklı dönemlere ayırarak incelemek mümkün. Bu çalışmada, temel sorunu vatanın kurtuluşu ve Türk’ün “muasır” bir ulus haline gelmesi olan Gökalp’in “çözüm” formülasyonunun, daha çok vatanın kurtuluşunun sorun edildiği *Türklemek İslamlaşmak Muasırlaşmak* (1918)¹ ve ulusun karakteristik özelliklerinin sorun edildiği *Türkçülüğün Esasları* (1923) adlı eserlerinde nasıl işlendiği ve söz konusu formülasyon hususunda farklı dönemlerde kaleme alınan iki eser arasında ne gibi farklılıkların ortaya çıktığı araştırılacaktır. Bu iki eser, farklı evrelerden geçen Gökalp Türkçülüğünün olgunlaştığı eserlerdir (Tokluoğlu, 2012: 129). Fakat arasıma cumhuriyetin ilanının girdiği bu eserler arasında birtakım farklılıkların olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu iki eser üzerinden, bir fikir adamı olarak “ustalık dönemini” yaşayan Gökalp’in Cumhuriyet’in hemen arifesi ve Cumhuriyet’in hemen sonrası gibi “kısa bir zaman diliminde” nasıl bir değişim gösterdiği sorusu, bu çalışmada cevap aranacak temel soru olacaktır. Bu bağlamda Gökalp’in ulus tasavvuru, Türkçülük, İslamcılık, Batıcılık (çağdaşlık-muasırlaşma), kültür-medeniyet ve yurt yaklaşımlarında gelişen “vurgu” farklılıkları ve yetkinlik gibi kavramlar üzerinden tartışılacaktır.

1. Türkçülük

Gökalp, yaşadığı dönemin diğer aydınları gibi vatan ve ulus için kurtuluş yolu arayışı içerisinde ve kurtuluş yolunun ulusçuluktan geçtiğini

¹ 1918 yılında kitap olarak basılan bu eser, Gökalp’in 1913 yılında *Türk Yurdu Dergisi*’nde yayımlanmış makalelerinden oluşmaktadır (Karakaş, 2008: 456).

düşünmektedir. Bu nedenle Gökalp, nasıl ulus haline gelinebileceğinin arayışı içerisinde. Gökalp ulusu; “dil, din, ahlak ve sanat bakımından ortak olan, yani aynı eğitimi almış bireylerden oluşan topluluk” (2008: 47) olarak tanımlar. Dolayısıyla Gökalp (2008: 47), ulusun ırki, kavmi, coğrafi, siyasi, istemsel ölçütlere dayandırılmaması gerektiğini savunur. Gökalp, her ne kadar ulusun farklı bileşenlerden meydana geldiğini savunsa da onun ulus anlayışında “dil” vurgusu belirgin şekilde ön plandadır. Öyle ki, dili, ulusla özdeş tutmaktadır. “Millet, dil topluluğundan ibarettir”; “millet, bir dille konuşan fertlerin toplamıdır” (2010: 33, 60) şeklindeki ifadeleri bunun açık göstergesi niteliğindedir. Dolayısıyla ulus olmanın dilde birliğin sağlanmasıyla mümkün olabileceğini düşünmektedir. Aksi bir durumun, yani dilde bölünmüşlüğü ise “milletler için müthiş bir ölüm” olduğunu belirtir (2010: 55). Gökalp, dilde ve edebiyatta birliği, ulus olmanın temeli sayar (2010, 39; 2008: 46). Kısacası Gökalp’in tasavvurunda ulus haline gelme sürecinin bel kemiğini eğitim oluşturmaktadır. Çünkü ona göre ulusun temeli aynı eğitim sürecinden geçmiş olmaktır. Zira Gökalp’in ulus tasavvuru organizmacı, dayanışmacı ve uyumlu bir toplum modelidir ve bu da ancak eğitimde birliğin sağlanmış olmasıyla mümkündür. Bu yaklaşım, hem *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserinde hem de *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde temel öneme sahiptir.

Gökalp, ulusçuluğun çağın olmazsa olmaz gerekliliği olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Dünya’nın doğusu da batısı da bize açık bir şekilde gösteriyor ki, bu yüzyıl ‘milliyet’ yüzyılıdır. Bu yüzyılın vicdanları üzerinde en etkili kuvvet, milliyet ülküsüdür. Toplumsal vicdanların idaresiyle sorumlu olan devlet, bu önemli toplumsal sebebi yok kabul ederse vazifesini yapamaz” (2010: 12).

Dolayısıyla devlet mekanizmasının daha sağlıklı çalışabilmesi için “ulus ülküsü” bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu nedenle Gökalp, ulus tasavvurunun temelinde “ulusal ülkü”nü koymakta ve toplumun içerisinde bulunduğu sorunların, buhranların ve çağın gelişmişlik düzeyinin gerisinde kalınmasının kaynağı olarak da ulusal ülkü yoksunluğunu göstermektedir. Ona göre ulusal ülkü gelişmediği için ulusal iktisadiyat da gelişmemiştir. Ulusal iktisadiyat gelişmediği için de güçlü hükümetler gelişmemiştir. Bunun yanında ulusal ülkü gelişmediği için dilde sadeleşme gelişmemiş ve toplumsal dayanışma köy ve kasabalardan öteye geçememiştir (2010: 14). Kısacası Gökalp, sorunların temelinde ulusçuluğun gelişmemesinin, dolayısıyla da ulus olamamanın yattığını düşünmektedir.

Ulusçuluğu kurtuluşun ve gelişmenin temeli sayan Gökalp, bütün çabasını Türk ulusçuluğunun gelişmesine harcar ve Türk ulusunun yücelmesinin anahtarı olarak Türkçülüğü savunur. Gökalp’in Türk tasavvuru

özetle, “bizim olan”, “bize ait olan” ulusal kültürü özümsemiş ve bunu medeniyetle taçlandırmış Türk’tür. Bu formülasyonun hayata geçirilebilmesinin, yani ulusun inşa edilebilmesinin, toplumsal yaşamın tüm yönleriyle ele alınmasını gerektirdiğinin farkındadır ve bu nedenle kendi Türklük tasavvurunun altyapısını oluşturmuştur. Bu altyapı hazırlığı, henüz kurtuluş yollarının arandığı Türkçülüğün bir yaşam tarzından çok, bir ölkü olarak işlendiği *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserinde zayıftır; fakat “Türk’ün” “kurtarılmış” bir vatanının olduğu dönemde kaleme aldığı *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde güçlü bir şekilde kendini göstermektedir. Zira Gökalp bu eserinde sanat ve edebiyattan müziğe, kültürden dile, ahlaktan hukuka, dinden felsefeye, ekonomiden siyasete kadar kendi tasavvurundaki Türk ulusunun temel ilkelerini ortaya koymaktadır. Gökalp ayrıca ulusçuluğun geliştirilmesi bağlamında, yukarıda bahsedilen unsurların “yetkin” bir ulusun inşa edilmesi sürecinde nasıl işlevsel hale gelebileceği üzerinde de durmaktadır. Örneğın, “*Türk edebiyatı klasiklerin bütün güzelduyusal besinlerini sindirip bitirmeden romantiklere ve daha sonraki akımlara yanaşmamalıdır; çünkü genç uluslar ölküleri kahramanlıkları yücelten bir edebiyata gereksinim duyarlar. Klasik edebiyatlar, genel olarak bu amacı sağlayacak niteliktedir*” (2008: 189) şeklindeki ifadesi edebiyatın, “*çağdaş bir ulus olmak istiyorsak kesinlikle büyük sanayiye sahip olmalıyız*” (2008: 233) şeklindeki ifadesi ise ekonominin ulus inşasında nasıl bir araç olarak tasavvur edildiğini göstermektedir.

Gökalp’in Türkçülüğünde “turan” önemli bir kavram olarak karşımıza çıkar. Turlar, yani Türkler anlamına gelen Turan, bütün Türk kollarını içeren Türk ölkesine tekabül etmektedir. Gökalp için Turan; Oğuz, Tatar, Kırgız, Özbek ve Yakut Türklerinin dilde, edebiyatta ve kültürde birlik sağlamalarını ifade etmektedir (2008: 54). Gökalp düşüncesi açısından bu noktada belirtilmesi gereken, siyasal birlikten ziyade dilde ve kültürde birliğin sağlanması gibi bir ölkünün söz konusu olduğudur (Tokluoğlu, 2012: 128). Turan, hem *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* hem de *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde işlenir; fakat iki eser arasında bazı farklılıkların olduğu görölmektedir. Örneğın, ilk eserde “turan” ölküsünün gelecekte gerçekleşeceğine dair daha güçlü bir inanış varken hatta bu ölkünün gerçekleşeceğine “mantıklı” bir çerçeve oluşturulmaya çalışılırken (2010: 54-57), ikinci eserde turan bir umut, bir olasılık şeklinde işlenmektedir. Turan bir olasılık olarak değerlendirildiği için Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*’nda Türkçülüğü kademelendirme yoluna gitmiş ve Türkiyecilik, Oğuzculuk² ve

2 Oğuz uyuğundan olan Türkiye Türkleri, Azerbaycan, İran ve Harzem Türkmenlerinin dil ve kültür birliğini ifade etmektedir (Gökalp, 2008: 51-53).

Turancılık şeklinde yakın, orta ve uzak hedefler belirlemiştir (2008: 55). Bununla birlikte *Türkçülüğün Esasları*'nda eser boyunca Gökalp'in temel ilgi odağı; Türkiyecilik, Türkiye'de ulusun nasıl bir toplumsal dokuya sahip olması gerektiği şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Gökalp'in düşüncesinde Tokluoğlu (2012: 137)'nin da belirttiği gibi “Turandan Türkçülüğe” doğru bir kayış söz konusudur.

Gökalp, ulusu üç ana eksen üzerine temellendirir: Türkçülük, İslamcılık, çağdaşlık. Bu üç bileşen, Gökalp'in ulus inşası anlayışında vazgeçilmezdir. Fakat bu üç bileşenin eşit ağırlıkta olduğu söylenemez. Zira temel sorunu ulusun nasıl kurtulacağı ve nasıl bir toplumsal dokuya sahip olması gerektiği olan bir “Türkçü” olarak Gökalp için hem *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserinde hem de *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde “Türkçülük” temel bileşen; diğer iki bileşen ise daha çok tamamlayıcı bileşenler niteliğindedir. Medeniyet karşısında kültüre daha bir hassasiyetle yaklaşması (2008: 73-74; 2010: 17, 57) ve İslam vurgusundaki zayıflık (2008: 128, 225), bu durumun açık göstergeleridir. Parla (2009: 65)'ya göre bu üçlünün en zayıf halkası “İslam halkasıdır.” Nitekim iki temel eserine bakıldığında Gökalp'te İslam vurgusunun zamanla azaldığı görülmektedir. Örneğin, *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserinde daha yoğun bir “İslam” vurgusu bulunurken, hatta İslam terimleri kongreleri önersinde bulunulurken ve dilin terimler bakımından İslamlaştırılmasını savunulurken (2010: 21), daha sonra kaleme aldığı *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde İslam vurgusu zayıflamakta, kongre fikri ise yer almamaktadır. Yine *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* (2010: 74) adlı eserinde “Müslümanların siyasi birliğinin uzak bir gelecekte mümkün olduğu” ve “halife adına okunan hutbeler, Hac günlerinde Arafat'taki topluluğu gösteren toplantılar siyasi bir geleceğin dini müjdecileridir. Bu zihniyet, şüphesiz ki hepimizin kalbini mukaddes galeyanlarla, ulvi vecdlerle dolduran bir ruhi haldir” şeklindeki değer yükleyici ifadeler karşılık *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde, “İslam birliği” düşüncesinin teokrasi ve klerikalizm gibi “gerici” akımların doğmasına, dolayısıyla da ulusal bilincin gelişmesine engel olduğu (2008: 128) ve Teokrasinin dolayısıyla da hilafetin çağdaş bir hukuk sistemiyle bağdaşmayacağı (2008: 225; ayrıca bkz. Heyd, 1979: 109; Davison, 2006: 161-162) ifade edilmektedir. Bu durum, Gökalp'in Atatürk'ün düşüncelerine uymaya çalışmasının işareti olarak yorumlanmıştır (Belge, 2009: 35). Gökalp'te sadece “İslam” bileşeninde bir değişme olmaz; aynı zamanda ulus tasavvurunda ana gövdeyi oluşturan “Türkçülük” bileşeninde de birtakım değişikliklerin olduğu görülmektedir. *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserinde henüz “kurtuluş” arayışının içerisinde olmasının ve tek çarenin ulusal bilincin gelişmesinde olduğunu düşünmesinin de etkisiyle “Türkçülük” daha dar ve saf bir şekilde işlenirken, örneğin, “ulusal” hissiyatın uyanması bağlamında “milli

sevgi” ve “*milli kin*”in gerekliliğine vurgu yapılırken (2010: 36); Cumhuriyetle beraber artık “Türk’ün bir vatanın olmasının” getirdiğı rahatlığın da etkisiyle *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde Türkçülüğe “yetkinlik” kazandırma, Türkçülüğü olgunlaştırma eğilimi baş göstermeye başlar (2008: 151-152).

Gökalp, yukarıda da değinildiğı gibi ulusçuluğun nasıl gelişeceğı ve ulusçuluğun hangi esaslar temelinde yapılacağı konularına büyük bir önem vermektedir (2010: 14; 2008: 47). Bu nedenle Gökalp’in kullandığı kavramların önemli ölçüde ulus tasavvuruna endekslenmiş olduğu görülmektedir. Örneğın, en çok etkilendiğı düşünür olan Durkheim’in “anomi” kavramı ve toplumsal etkileri analizinden esinlenerek “buhran döneminin” (anomi) ulus olma yolunda nasıl avantajlı bir toplumsal koşul yarattığını *Türklemek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserinde şu şekilde ifade eder:

“Buhranlı zamanlar, ülkelerin yaratılış günleridir. Ülküler, büyük felaketlerin kalpleri birleştirerek ortak bir kalp yaptığı kavga ve gürültü zamanlarında, bu birleşik kalpten doğar; sonra organlaşma devresinde ağır ağır dal budak atarak çiçekler ve yeni müesseseler meydana getirir” (2010: 48).

Gökalp (2010: 49), buhran döneminde ortaya çıkan “ülkü güneşi”nin, buhran dönemi bittikten sonra kaybolmayacağını, ulusu etkilemeye devam edeceğini, ulusun “yaratıcı ülkü”yü geliştirmesinin aracı olacağını ve yaratıcı ülküyü geliştiren ulusların, belirsiz bir geleceğe değil, belli bir amaca yöneleceğini belirtir. Gökalp, buhran döneminin, ulusçuluğun gelişmesinin bir aracı olduğu düşüncesini, *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde de işlediğı görülmektedir. Türkçülüğün yaygınlık kazanıp kiteselleşmesinin kaynağı olarak Trablusgarp, Balkan ve 1. Dünya savaşları gibi “büyük felaketleri” gösterir (2008: 114). Gökalp, vatanın tehlikeye düşmesinin ulusun doğuşundaki etkisini *Türkçülüğün Esasları* adlı yapıtında şu şekilde ifade eder:

“Türkiye’de Tanrı’nın kılıcı halkçılarının elinde ve Tanrı’nın kalemı Türkçülerin elindeydi. Türk yurdu tehlikeye düşünce bu kılıçla bu kalem evlendiler; bu evlilikten bir toplum doğdu ki, adı Türk ulusu’dur” (2008: 137).

Görüldüğü gibi, Gökalp’in düşüncesinde “buhranlı dönem”, avantaja dönüştürülebilecek bir toplumsal koşul olarak ulusçuluğun yükselişe geçmesinin aracı şeklinde tasavvur edilmektedir.

Gökalp, yine Durkheim’in toplumsal analizlerinin temelini oluşturan “işbölümü” kavramını da ulus tasavvurunda “araç” olarak kullanır. Hatta Gökalp (2008: 118), Türkçülüğün ilkbaharı olarak Darülfünun ve yeni askeri okullar gibi çağın gereklilikleri ekseninde düzenlenen modern kurumları göstererek, uzmanlaşmış işbölümünün burada esas olduğunu ifade eder.

Dolayısıyla “ulus” ve “iş bölümü” kavramları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır; ki, Gökalp (2008: 121) ulusun; işbölümü, yapısal farklılaşma ve işlevsel uzmanlaşmanın en ileri aşamasına tekabül ettiğini düşünmektedir. Bu çerçevede bakıldığında, Gökalp’in ulus tasavvuru içerisinde meslek birimlerinin ne kadar önemli olduğu da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Zira işbölümünün etkisiyle ortaya çıkan ve farklılaşan, birbiri için gerekli ve birbirini tamamlayan meslek birimleri Gökalp düşüncesinde, hem ekonomik kalkınmayı hem de ulusal dayanışmayı, dolayısıyla da ulusun sürekliliğini sağlayan bileşenlerdir (2008: 134-135).

Yukarıda da görüldüğü gibi, Gökalp’in düşünce dünyası, nasıl ulus olunabileceği arayışı üzerinde temellenmiştir ve üzerinde büyük etkisi bulunan Durkheim’in sosyolojik analizlerinden de bu bağlamda istifade etmeye çalışmaktadır. Gökalp, ulus olamamanın, ulusçuluğun gelişmemesinin, dolayısıyla da ulusal kültür yoksunluğunun “Osmanlı” kaynaklı olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle de Gökalp’in “Osmanlı”ya karşı özel bir olumsuz algıya sahip olduğu görülmektedir. Bu eğilim, özellikle Osmanlı döneminin kapanmış olduğu Cumhuriyet döneminde yazdığı *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde açıkça görülebilir. Örneğin, Osmanlı kültürünü kozmopolit, çirkin ve Türk kültürü için zararlı olduğu (2008: 68), Osmanlı şairlerinin öykünmeci olduğu (dolayısıyla milli olmadıkları) (2008: 65), Osmanlı şairlerinin “bizim” olmayan aruz ölçüsüne yönelmeleri (2008: 186) Osmanlı ahlakının Türk ahlakına aykırı olduğu (2008: 65), ulusal dilin oluşturulabilmesi için Osmanlı dilinin hiç yokmuş gibi bir tarafa bırakılması gerektiği (2008: 182), Tanzimatçıların Osmanlıcılığının “gayet zararlı neticeler vermesi” (2010: 12) ve bunun aslında bir “yalan” ve Türklerin düştüğü bir “tuzak” olduğu (2010: 38-39) gibi ifadeleri, Osmanlı’ya karşı sahip olduğu olumsuz algısının ve Osmanlı’nın, ulusal bütünlüğün sağlanmasının önünde engel olduğu düşüncesinin ifadeleridir. Gökalp’teki bu sert Osmanlı karşıtlığı, Cumhuriyet döneminden önce kaleme aldığı *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı yapıtında yer almamıştır; hatta sert karşıtlık bir tarafa, dönemin toplumsal ve siyasal ortamının da etkisiyle Gökalp’in Osmanlı’ya ulusal bir karakter giydirmeye eğilimi içerisinde olduğu görülür (2010: 12-13, 40). Dolayısıyla bu dönemde Gökalp için Osmanlı, “terk edilmesi gereken” konumunda değil; “hak yola” getirilerek “kurtarılması gereken” konumundadır. Bu durum, Gökalp’in düşüncelerinde farklı dönemlerin konjonktürlerinin etkili olduğunu göstermektedir.

Durkheim’in da etkisiyle Gökalp’in ulus tasavvurunun en belirgin özelliği, dayanışma içersisinde, birbiriyle uyum sağlamış “organik” bir toplumsal düzen olarak karşımıza çıkmaktadır. Dayanışmacı ve uyumlu ulus anlayışı, Gökalp’in “*bütün ulustaşlarını sevmeyen, ulusunu da sevmiyor demektir*” (2008: 130) ifadesinde en net haliyle ortaya konmaktadır.

Dolayısıyla Gökalp’in ulusçuluk anlayışı, soyut bir ulus sevgisiyle sınırlı değil; aynı zamanda ulusu oluşturan fertlerin sevilmesini de öngörmektedir. Bu anlayış, Gökalp’in türdeş, uyumlu bir ulus tasavvurunun olduğunun açık göstergesidir ki, liberal sisteme karşı çıkıp solidarist korporatist bir ekonomi modeli benimsemesinin de (2008: 231; ayrıca bkz. Parla, 2009: 160) temelini oluşturur. Bu ekonomik model, Gökalp için bir toplumsal birlik, bütünlük ve dayanışma aracıdır ve toplumsal dayanışmayı dışlayacak ekonomik faaliyetlere karşı çıkar. Örneğin, bireysel mülkiyeti, toplumsal dayanışmaya (ulus) hizmet ettiği sürece meşru ve yasal kabul eder. Ona göre eğer bireysel mülkiyet, toplumsal dayanışmaya hizmet etmiyorsa yasal kabul edilemez (2008: 232). Zira Gökalp için toplumsal (ulusal) dayanışma bütün gerekliliklerin başında gelir; çünkü ona göre ulusal dayanışma, toplumsal düzenin, gelişmenin, ulusal özgürlüğün ve bağımsızlığın temelidir (2008: 135) ki, Gökalp’in temel düşünce yapısı, bu “ülkü” üzerinde şekillenmiştir. Bu korporatist yaklaşım, her iki eserinde de işlenir; fakat ilk eserinde daha çok bir emare niteliğindeki (2010: 14); ulusun nasıl bir yaşam pratiğine sahip olması gerektiği sorununa odaklanan ikinci eserinde ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır (2008: 206-207, 231).

Ulusçuluk bağlamında Gökalp için temel sorun, bir ulus olarak Türklerin, uluslar dünyası içerisinde hak ettiği yeri alabilmesidir. Bu yaklaşımla paralel olarak Gökalp ulusçuluğu barışçı bir ulusçuluktur (2008: 148-149, 221-222). Dolayısıyla Gökalp’in ulusçuluğu yayılcı bir niteliğe sahip değil; dil ve kültür vurgusunun yoğun olduğu “korumacı” bir niteliğe sahiptir. Gökalp’te korumacılık anlayışı dil ve kültürün yanında, dil ve kültürün yaşadığı coğrafya olan yurt kavramı bağlamında anlam kazanır. *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserinde çok kısa değinilen ve “ümme vatani”, “millet vatani” (2010: 62-63) şeklinde iki kategoride ele alınan yurt kavramı, ulusun nasıl bir toplumsal dokuya sahip olması gerektiğinin arayışı içerisinde olduğu *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde ulusun, üzerinde yaşadığı yurtla nasıl bir ilişki içerisinde bulunması gerektiği işlenmiştir. Bu gereklilik, “yurt ahlakı” kavramsallaştırmasıyla karşımıza çıkmaktadır. Gökalp için yurt ahlakı bütün ahlakların üzerindedir (2008: 203) ve yurt savunmasının bütün değerlerin üzerinde olduğunu, Türk’ün yurtsever bir karakterinin olduğunu tarihten örnekler vererek kanıtlamaya çalışır. Gökalp, Hun devletinin kurucusu Mete’yi Türk yurtseverliğinin ikonu ve ideal tipi olarak yüceltir:

“Türk’ün yurtseverliğine örnek olarak Hun devletinin kurucusu Mete’yi gösterebiliriz. Tatarlar hükümdarı, savaş ilanına bir bahane olarak, önce onun çok sevdiği bir atı istedi. Bu at, saatte bin fersah uzunluğunda yol alıyordu. Mete, yurttaşlarını savaşın getireceği felaketlere uğratmamak için atı Tatar hükümdarına gönderdi. Tatar hakani savaşa bahane arıyordu. Bu sefer de Mete’nin en sevdiği eşini istedi. Bütün beyler, kurultayda savaş ilanı istedikleri halde, Mete, ‘ben yurdumu kendi aşkım

uğruna çiğnetmem' diyerek sevgilisini düşmana vermek gibi büyük bir özveriyi kabul etti. Bunun üzerine Tatar hakanı, Hun ülkesinden hiçbir ürün alınamayan, tarım yapılamayan, ormansız, madensiz, kimsenin oturmadığı bir toprak parçasını istedi. Kurultay bu yararsız toprağın verilmesinde hiçbir sakınca olmadığını söylemişken, Mete, 'Yurt bizim malımız değildir; mezarda yatan atalarımızın ve sonsuza kadar doğacak torunlarımızın bu kutsal toprak üzerinde hakları vardır. Yurttan, bir karış kadar olsa bile yer vermeye hiç kimsenin yetkisi yoktur. Bundan dolayı da savaşaçağız'" (2008: 200-201).

Gökalp, böylece Türk'ün tarihte nasıl yurtsever bir karakteri olduğunu ortaya koyduktan sonra, Türk'ün bundan sonra da en çok değer vereceği ahlakın yurt ahlakı olacağını ifade ederek (2008: 203), kendi ulus tasavvurunda yurt sevgisine yüce bir yer tahsis eder.

2. Kültür-Medeniyet Ayrımı

Gökalp'in düşünce sisteminin önemli bir parçası da kültür-medeniyet ayrımıdır. Kültür, manevi dünyamızı belirleyen, ulusumuzun temel direği olan ve en başında bizim olan, bizi biz yapan toplumsal dokumuzdur. Başka bir deyişle, kültür kimliğin ve dayanışmanın temelidir. Ona göre bir ulus, kültür temeline dayanıyorsa toplumsal bilinç ve dayanışması kuvvetli olur. Medeniyet ise farklı ulusların ortak paydası olan ilim, fen ve alet (teknoloji) teknik, kurumsal özelliklere tekabül eder. Gökalp'e göre kültür, değerlere, medeniyet kurumlara tekabül eder; kültür, ulusal, medeniyet, uluslararasıdır; kültür, duygulara, medeniyet yönetime tekabül eder; kültür manevi, medeniyet maddi temellidir; kültür vicdana, medeniyet akla hitap eder (2010: 30-33; 2008: 60-63).

Kültür ve medeniyet tarihsel orijin bağlamında da yakın olan toplumsal unsurlardır. Zira Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde medeniyetin kültürden doğduğunu şu şekilde belirtir:

"Her kavmin önceleri yalnız kültürü vardır. Kültürün yükselmesinden, uygarlık doğmaya başlar. Uygarlık, başlangıçta ulusal kültürden doğduğu halde, daha sonra komşu ulusların uygarlığından da birçok kurumlar alır" (2008: 73).

Aynı şekilde bu düşünce daha önce kaleme aldığı *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserinde de işlenmiştir (2010: 30-31). Dolayısıyla medeniyet, farklı kültürlerden beslenmektedir ve bu nedenle farklı ulusların ortak paydasını teşkil etmektedir. Bu nedenle de herhangi bir ulusun özgün karakterini taşımaz; tersine uluslararası bir nitelik taşır.

Gökalp’in kültür-medeniyet ayrımı, çağdaş bir Türk ulusu tasavvur etmenin ürünü olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla kültür ve medeniyet aslında onun Türkçülük anlayışının bileşenleri niteliğindedir. Kültür, ulus olmanın temel besin kaynağıdır ve Gökalp (2010: 57)’e göre ancak ulusal kültürün özümsemesiyle ulus olunabilir. Gökalp’in ulus tasavvurunun diğeri bileşeni olan medeniyet ise, Batı medeniyeti olup çağdaş bir ulus haline gelebilmenin bir aracı olarak işlenir. Medeniyet, daha çok ulusun nasıl bir kurumsal, eğitsel örgütlenme içersinde olacağıyla, nasıl aletleri (teknoloji) kullanacağıyla ilgilidir ve çağı yakalayabilmek için çağa uygun yöntemlerin benimsenmesi esası çerçevesinde anlamlandırılır. Gökalp, bunu şu şekilde ifade eder (2010: 17):

“Çağdaşlık aletten doğar. Bir zamanın çağdaşları, o zamanda fen bakımından en yüksek olan milletlerin yaptıkları kullandıkları bütün aletleri yapan ve kullanabilenlerdir. Bugün bizim için çağdaşlaşmak demek, Avrupalılar gibi zırhlılar, otomobiller, uçaklar yapıp kullanabilmek demektir; çağdaşlaşmak, şekilce yaşayışça Avrupalılara benzemek değildir. Ne zaman bilgiyi ve sanayi malzemelerini aktarmak ve satın almak için Avrupalılara muhtaç olmaz hale geldiğimizi görürsek, o zaman çağdaşlaşmış olduğumuzu anlarız.”

Kültür ve medeniyet Gökalp’in ulus tasavvurunda “öz” ve “biçim” niteliği taşırlar. Buna göre kültür, ulusun karakterini şekillendiren öz, medeniyet ise çağdaş dünya ile uyum sağlama aracı olan bir biçim olarak tasavvur edilmektedir. Dolayısıyla kültür ve medeniyet Gökalp’in çağdaş ulus tasavvurunun iki bileşeni olarak birbirini tamamlayıcı unsurlar şeklinde eş zamanlı ve bir arada bulunurlar. Fakat Gökalp’te bu öz ve biçime aynı ağırlıkta değer verilmediği de belirtilmelidir. Gökalp düşüncesinde kültüre çok daha yüce bir değer atfedilir ve medeniyetin hızlı gelişmesinin kültürü bozacağı uyarısı yapılır; kültürün medeniyet karşısında korunması gerektiği savunulur (2008: 73-74). Dolayısıyla kültür çok daha yüce bir değeri hak eder. Zira yukarıda da değinildiği gibi, kültür bizi biz eden, bizim olan, ulus olmanın temeli ve taşıyıcısıdır. Bu bağlamda Gökalp’in Türk’ün nasıl kurtulacağı ve nasıl ulus haline geleceği meselelerine büyük bir önem verdiği göz önünde bulundurulduğunda, onun düşüncesinde kültürün ne kadar önemli bir yerinin olduğu ve neden medeniyet karşısında korunması gerektiği daha iyi anlaşılmaktadır.

Gökalp, ulusu kültür ve medeniyetin eş zamanlı olarak bir arada var olması üzerine tasavvur ettikten sonra, bu tasavvurun nasıl gerçekleştirilebileceği konusunda aydın-halk karşılıklı alış verişi formülünü geliştirir. Ona göre aydınlarda medeniyet güçlü, kültür zayıftır; halkta ise kültür güçlü, medeniyet zayıftır. Dolayısıyla Gökalp’in ulus inşası anlayışında aydın, halka medeniyet götürür; halktan kültür öğrenir (2008: 79-80). Bu bağlamda aydın-halk kopukluğu, yerini tamamlayıcılığa bırakır. Bu tasavvur, Gökalp’in

uyumlu, ulusal kültürü ve Batı medeniyetini özümsemiş türdeş ulus anlayışında önemli bir yer tutmaktadır.

Gökalp'in ulus tasavvuru, dilde, dinde ve kültürde birliğin sağlandığı, Batı medeniyetini benimsemiş türdeş bir toplum anlayışıdır. Bu nedenle ona göre “tam terbiye” için “Türk terbiyesi, İslam terbiyesi, asır terbiyesi” şeklinde üç terbiyenin de alınması gerekmektedir (1972: 123). Dolayısıyla 1907 yılındaki bir yazısında Ali Bey Hüseyinzade tarafından geliştirilen “*Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Batı medeniyetindenim*” retoriği (Tokoğlu, 2012: 125), Gökalp'in ulus anlayışının temel şifrelerini oluşturur. Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde “Batı medeniyetindenim anlayışını” *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserine göre çok daha yoğun bir şekilde işler. Zira yukarıda da değinildiği gibi Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde Türkçülüğü olgunlaştırma, Türkçülüğe bir “yetkinlik” kazandırma arayışı içersindedir ki, bu yetkinleşme, Batı medeniyeti ile doğrudan bağlantılı bir şekilde işlenir (bkz. Gökalp, 2008: 146, 149, 188, 192, 195). Buna karşılık, yukarıda da belirtildiği gibi *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserinde yoğun bir “İslam” vurgusu söz konusuysa, *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde “İslam” vurgusunun azaldığı görülmektedir. Dolayısıyla iki temel eseri arasındaki değişime bakıldığında, Gökalp'in ulus tasavvurunun üç temel bileşenlerinden biri olan “İslam” vurgusu azalmışken; bir diğer temel bileşen olan “Batı medeniyeti” vurgusu artmıştır. Bu noktada Gökalp, bir paradoks içerisine düşmemek için İslam ile Doğu medeniyeti arasına mesafe koyar. Doğu medeniyetinin, Doğu Roma'nın yani Bizans'ın medeniyeti olduğunu ifade eder:

“Doğu uygarlığı, kimilerinin sandığı gibi gerçekten İslam uygarlığı değil, Batı Roma uygarlığının bir devamıydı. Osmanlılar Doğu Roma uygarlığını doğrudan doğruya Bizans'tan almadılar; kendilerinden önce Müslüman Araplarla Acemler bu uygarlığı almış olduklarından, Osmanlılar onu, bu dindaş uluslardan aldılar. Bundan dolayıdır ki, kimi düşünürler bu uygarlığı İslam uygarlığı sandılar” (2008: 118).

Gökalp'in bu retoriği, her ne kadar onun ulus tasavvurunda zayıflamış da olsa terk edilmeyen “İslam” bileşeni için korunaklı bir alan açma arayışının ürünü niteliğindedir. Böylece aynı zamanda “İslam” olan Türk ulusunun Doğu medeniyetine ait olmadığı savunulabilir hale gelmektedir. Zira Gökalp düşüncesinde her ne kadar “İslam” vurgusu zamanla azalsa da “İslam” her zaman bir değerdir ve ulus tasavvurunun da temel bileşenlerden biri olmaya devam eder. Dolayısıyla Gökalp, “Batı medeniyetindenim” anlayışını daha anlamlı kılabilmek ve daha savunulabilir kılmak amacıyla Doğu medeniyetini İslam'dan arındırıp “bizimle” alakası olmayan Bizans'a mal etmektedir. Özetle, Gökalp'in Doğu medeniyetini İslam'dan arındırıp Bizans'a mal etmesi, ulusu Batı medeniyeti temelinde tasavvur etmesiyle doğrudan ilgilidir.

Gökalp, kültür ve medeniyet ayrımı düşüncesinin özünü *Türklemek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserinde ortaya koyar (2010: 30) ve bu öz, *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde de korunur; fakat bu ikinci eserde daha ayrıntılı tasvirin yanında, kültür ve medeniyet arasında sağlanması gereken “denge” bağlamında “yetkinlik” kavramının da ön plana çıktığı görülmektedir. Yetkinlik, bir yönüyle Gökalp’in görmek istediğı “aydın” prototipinin izahı olarak karşımıza çıkar ve şu anlamı ifade eder (2008: 146): “Yetkinliğin esası, iyi bir eğitim görmüş olmak, akılcı olanı, güzel sanatları, edebiyatı, felsefeyi, bilimi hiçbir bağınazlık karıştırmaksızın, gösterişsiz, içten bir aşk ile sevmektir.”

Gökalp ayrıca yetkin kişiyi sıradan insandan şu şekilde ayırır:

“Bir insan kültürün etkisiyle belki de yalnız kendi ulusunun kültürüne değer verir; ama yetkinleştirilmişse başka ulusların kültürlerini de sever onların tatlarını da tatmaya çalışır. Bundan dolayı, yetkinleştirme, etkilediğı insanları biraz insanlıkçı, biraz hoşgörülü; her insana, her ulusa karşı iyiliksever ve bağdaştırımcı yapar” (2008: 146).

Fakat Gökalp (2008: 149), yetkinlik konusunda şu uyarıyı da yapmayı unutmaz: asıl ve sürekli olan zevk, ulusal olan zevktir; dışsal zevk, ancak ikincil derecede olduğı zaman kabul görebilir.

Yetkinleşme kavramı ayrıca Türkçülüğü oluşturan bileşenlerin (dil, kültür, sanat, edebiyat, ulusal zevk) nasıl olması gerektiğı konusunda da bir araç olarak kullanılmaktadır. Gökalp’in *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde ulusa bir yetkinlik kazandırma arayışı içersinde olduğına yukarıda değinilmişti. *Türkçülüğün Esasları*, Kurtuluş Savaşı’ndan sonra, yani artık ulusun kurtarılmış bir vatani olduktan sonra kaleme alınmış bir eserdir. Dolayısıyla Gökalp artık *Türklemek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserinde olduğı gibi vatanın ve ulusun nasıl kurtulacağı arayışı içersinde değil; artık “vatan sahibi” olan ulusun, nasıl bir toplum olması gerektiğı arayışı içersindedir. Gökalp’in, *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde Türkçülüğü oluşturan tüm bileşenlere “yetkinlik” kazandırma çabası içersinde olması, bu arayışın ürünüdür. Dolayısıyla dilde, ulusal zevklerde, müzikte, kültürde, sanatta, edebiyatta yetkinleştirme arayışı, yine Gökalp’in ulus tasavvurunun bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gökalp, aşağıda alıntılanan *Yeni Hayat*’taki (1941: 9) “Vatan” şiirinde yer bulan özlemine *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde, kendi tabiriyle “yetkinlik” kazandırma arayışı içindedir.

“... ”

Bir ülke ki toprağında başka ilin gözü yok,
Her ferdinde mefkure bir, lisan, adet, din birdir...

...
Bir ülke ki çarşısından dönen bütün sermaye,
Sanatına yol gösteren ilimle fen Türkündür.
...”

Sonuç

Gökalp’in vatanın kurtuluşu ve ulus anlayışının iki döneme ayrılarak incelendiği bu çalışmada Cumhuriyet öncesinde kaleme aldığı *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eseri ile Cumhuriyet’ten sonra kaleme aldığı *Türkçülüğün Esasları* adlı eserleri arasındaki kopuklukların, devamlılıkların ve ikinci eserde olup da, birinci eserde yer almayan değişikliklerin neler olduğu ana hatlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

Gökalp, toplumun içinde bulunduğu buhrandan kurtulmasının anahtarı olarak ulusçuluk akımının geliştirilmesini, dolayısıyla Türk ulusunun kurtuluş yolunun, Türkçülüğün geçtiğini düşünmektedir. Dolayısıyla Gökalp düşüncesinin, ulusçuluk ve ulus inşası ekseninde şekillendiği görülmektedir. Gökalp, kaleme aldığı iki temel eserini de, yani *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserini de *Türkçülüğün Esasları* adlı eserini de Türk’ün nasıl kurtulacağı ve nasıl bir ulus haline gelebileceği sorunlarına çözüm yolu arayışı olarak ortaya koymuştur.

Gökalp Cumhuriyet’tin arifesinde kaleme aldığı, yani henüz Türk toplumunun buhran döneminin devam ettiği ve kurtuluş yollarının arandığı dönemde kaleme aldığı *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserinde Türkçülüğü, daha çok “kurtuluş aracı” olarak işler ve bu nedenle bu eserde Türkçülüğün gelişmesinin yolları ve Türkçülüğün yukarıda bahsedilen temel bileşenleri üzerinde yoğunlaşır. “Kurtuluş” yollarının arandığı bu dönemde Gökalp için en büyük sorununun ne olduğunu sorusunu cevabı, kuşkusuz “ulusal ülkü” yoksunluğudur. Zira ona göre ulusal ülkü yoksunluğu, hem içerisinde bulunulan toplumsal buhranın hem de çağın gerisinde kalmış olmanın baş sebebidir. Bu nedenle Gökalp, *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserinde ulusal ülkünün nasıl gelişeceğiyle yakından ilgilenir. Cumhuriyet’ten hemen sonra, yani artık ulusun kurtuluşunun sağlandığı ve sınırları netleşmiş bir vatanının olduğu dönemde kaleme aldığı *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde ise daha çok Türkçülüğün nasıl olması gerektiği üzerinde yoğunlaşır. Dolayısıyla bu dönemde Gökalp için en büyük sorun, ulusun nasıl bir toplumsal yapılanmaya, nasıl bir yaşam pratiğine sahip olması gerektiği sorunudur. Bu bağlamda *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde “kurtarılmış” bir vatana sahip olunmasının da etkisiyle Gökalp’in temel arayışının, Türkçülüğü yetkinleştirme, olgunlaştırma arayışı olduğu görülmektedir. Sonuç olarak

Gökalp’in Türkçülük anlayışında iki eseri arasında kaleme alındıkları dönemlerin toplumsal ve siyasal koşullarının farklı olmasının da etkisiyle birtakım “vurgu” farklılıklarının geliştiğı görülmüştür.

Kültür ve medeniyet tartışması Gökalp’in düşüncesinde temel bir yere sahiptir ve her iki eserinde de ulus inşası tasavvurunun önemli bir referansı olarak karşımıza çıkar. Fakat kültür-medeniyet tartışmasına dair Cumhuriyet’ten sonra kaleme aldığı *Türkçülüğün Esasları* adlı eseriyle, Cumhuriyet’in arifesinde kaleme aldığı *Türklemek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eseri arasında birtakım farkların olduğu görülmektedir. “Kurtuluş” yollarının arandığı dönemin eseri olan *Türklemek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserinde daha güçlü olan İslam vurgusunun, “Kurtuluş” sonrası dönemin eseri olan *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde zayıflaması ve buna karşın Batıcılık vurgusunun artmış olması göze çarpan değişimlerden birisidir. Fakat kültür-medeniyet tartışmasına dair iki eseri arasındaki en büyük fark, *Türklemek İslamlaşmak Muasırlaşmak* adlı eserinde yer almayan “yetkinlik” kavramının *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde önemli bir yoğunlukta kullanılmaya başlanmış olmasıdır. Yetkinlik kavramı, hem kişisel düzlemde Gökalp’in tasavvurundaki ulusçu aydın prototipi bağlamında hem de genel olarak kültür, dil, ahlak, sanat gibi toplumsal bileşenler bağlamında işlenir. Bu çerçevede yetkinlik kavramı, Gökalp’in tasavvurundaki olgunlaşmış, başka bir deyişle modern bir ulus olabilmenin bir koşulu olarak kültür ve medeniyet öğelerinin her birinden “gerekli” düzeyde nemalanmış nihai ulus anlayışına işaret etmektedir ve *Türkçülüğün Esasları*’nın temel meselelerinden biri niteliğindedir.

Dolayısıyla Gökalp’in çalışmalarının temel odağı olan ulus tasavvurunun temel bileşenleri olan Türkçülük, İslamcılık, Batıcılık/muasırlık kavramlarının tartışılması ve bu kavramların “gerekli” düzeyde içselleştirildikleri kültür-medeniyet formulasyonu bağlamında Cumhuriyet’in arifesinde ve hemen sonrasında kaleme alınan iki eseri arasında önemli bir değişimin olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Belge, Murat (2009), “Mustafa Kemal ve Kemalizm”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm* (İstanbul: İletişim Yayınları): 29-43.
- Berkes, Niyazi (1985), *Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları* (İstanbul: Adam Yayınları).
- Çelik, Celaleddin (2006), “Gökalp’in Bir Değişim Dinamiği Olarak Kültür-Medeniyet Teorisi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (2): 43-63.
- Davison, Andrew (2006), *Türkiye’de Sekülerizm ve Modernlik* (İstanbul: İletişim Yayınları) (Çev. Tuncay Birkan).

- Gökalp, Ziya (1941), *Yeni Hayat* (İstanbul: İstanbul İkbal Kitabevi).
- Gökalp, Ziya (1972), *Milli Terbiye ve Maarif Meselesi* (Ankara: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını).
- Gökalp, Ziya (2008), *Türkçülüğün Esasları* (İstanbul: Bordo Siyah Yayınları).
- Gökalp, Ziya (2010), *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* (Ankara: Akçağ Yayınları).
- Heyd, Uriel (1979), *Türk Ulusçuluğunun Temelleri* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları) (Çev. Kadir Günay).
- İnalçık, Halil (2000), "Ziya Gökalp: Yüzyıla Damgasını Vuran Düşünür", *Doğu Batı*, 3 (12): 11-34.
- Karakaş, Mehmet (2008), "Ziya Gökalp'e Yeniden Bakmak: Literatür ve Yeniden Değerlendirme", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6 (11): 435-476.
- Özyurt, Cevat (2005), "Milletleşme Sürecinde Ziya Gökalp'in Medeniyet Arayışı", *Doğu Batı*, 8 (31): 179-198.
- Parla, Taha (2009), *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm* (İstanbul: Deniz Yayınları).
- Tokluoğlu, Ceylan (2012), "Ziya Gökalp: Turancılıktan Türkçülüğe", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 28 (84): 103-142.
- Tokluoğlu, Ceylan (2013), "Ziya Gökalp ve Türkçülük", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68 (3): 113-139.